

EHL-İ BEYT'İN SADAKA VE ZEKAT ALMAMASI ÜSTÜNE

Yüksel MACİT*

ON THE FACT THAT THE AHL AL-BAYT DID NOT ACCEPT ALMS

The term of Ahl al-Bayt means the family and the close relatives of the Prophet. Alms has not been permitted for the Ahl al-Bayt as mentioned in the traditions of the Prophet and books of Islamic Law. On the other hand, the Prophet conferred share of loot on them. As far as this practice is concerned, there are some political, social and psychological causes. In the past they were allocated from the incomes of the state, but as Abu Hanifah pointed out, today, if there is no allowance for the Ahl al-Bayt, the descendants of the Prophet, can be given alms.

GİRİŞ

Konuyla nispeten felsefi bir başlık seçmemizin nedeni, konunun salt hukuku aşan boyutlarının olmasıdır. Ehl-i beyt'in sadaka ve zekat almamasının siyasî, sosyal ve psikolojik boyutları vardır. Konunun felsefi bir arka planı vardır. Geleceği üzere hadislerde Âl-i Muhammed'e, Ehl-i beyt'e, fıkıh kitaplarında Ehl-i beyt'i de kapsayacak şekilde Haşimîlere sadaka ve zekat haramdır, onlara sadaka ve zekat verilmez gibi ifadeler yer alır, ancak onlar da sadaka ve zekat almak istememektedirler; bunların yerine, onlar ganimetin beşte birinden pay almıştır veya verilmiştir.

Burada Ehl-i beyt kavramının içeriğine de kısaca değinmemiz uygun olur. Ehl-i beyt denince bugün daha çok Hz.Muhammed'in (sav) kızı Fatıma yoluyla gelen soyu anlaşılmaktadır, Şîa'nın görüşü de böyledir, fakat Peygamber'in sağlığında Ehl-i beyt, onun ev halkı, ailesi; hanımları ve çocukları demektir, azatlı köleleri de (mevlaları) bu kavrama dahildir.¹ Ehl-i beyt yerine Âl-i Muhammed, Âl-i Nebî, Âl-i beyt-i Muhammed, Ehl-i beyt-i Resulillah vb. tabirler de kullanılır.² Sadaka ve zekat almama, ganimetten pay alma hususunda Hz.Muhammed bağlı olduğu Kureyş'in Haşimî kolunu da akrabaları içine, Âl-i Muhammed'e dahil etmiştir. Bunda Sünnî fıkıh ekolleri müttefiktir. Onların çoğu Muttalip oğullarını da bu akrabaya dahil etmektedir, Haşimîlerle aynı görmektedir.

Ehl-i beyt'in sadaka ve zekat almamasına, daha önce önemli-nadir fikirler içinde, Peygamber'in hediye kabul edip sadaka kabul etmemesi konusunda

* Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ymacit@inonu.edu.tr

¹ Ehl-i beyt kavramının kapsamı hakkında geniş bilgi için bkz., Öz, Mustafa, "Ehl-i beyt", TDV. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1994, X, 498-499.

² Bu konuda geniş bilgi için bkz., Uyar, Gülgün, Ehl-i beyt-İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı, İstanbul 2004, 31-33.

değınmiştik,³ bu makalede konuyu etraflıca ortaya koymaya çalışacağız. Konuyu dört bölümde ele alacağız: Konunun Kur'n'la bağlantısı, konunun sünnette durumu, konunun fıkhıta durumu ve konunun arka planı.

I. KONUNUN KUR'N'LA BAĞLANTISI

Kur'n'da Ehl-i beyt'in zekat alamayacağına dair her hangi bir ayet yoktur, ancak konunun bazı ayetlerle bağlantısı vardır: Kur'n, zekatın verileceği yerleri belirtirken Ehl-i beyt'e verilmez diye bir ayırım yapmaz, şöyle der: "Sadakalar (zekat) ancak fakirler, yoksullar, zekat memurları, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler (müellefe-i kulub), kölelikten kurtulmak isteyenler, borular, Allah yolunda olanlar ve yolcular içindir."⁴ Bu ayet mdır, bütün fakirleri içine alır, ancak aşağıda geleceği üzere l-i Muhammed'e zekatın helal olmadığını ifade eden hadislerle tahsis edildiği kabul edilir. Başka bir ayette şöyle buyrulur: "Onların mallarından sadaka (zekat) al, onunla onları temizlersin, arındırısın."⁵ Bu ayet geleceği üzere sadaka ve zekatı "insanların kırı" olarak niteleyip Ehl-i beyt'i onlardan uzak tutan hadisi hatırlatmaktadır. Bu bağlamda olmasa da bir ayette ise şöyle buyrulur: "Ey Ehl-i beyt, Allah ancak sizden pisliği (rics) gidermek ister."⁶ Bu ayet, Peygamber'in hanımları hakkında, onların konuşma, giyim ve yürüme adabını takiben inse de,⁷ sadaka konusunda olduğu gibi, Ehl-i beyt'in kir gibi görülen şeylerden korunmak istendiğini gösterir. Ancak diğer insanlar sadaka kirinden neden korunmaz? sorusu hatıra gelir. Diğer taraftan, "Biliniz ki ganimet aldığınız şeyin beşte biri Allah, Peygamber, akraba, yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar içindir"⁸ ayeti Peygamber'in yakınları, Ehl-i beyt için de pay ayırmaktadır. Ayette geçen akraba (zi'l-kurb), Kureyş'tir, Ben Haşim ve Ben Muttalip'tir, sadece Ben Haşim'dir diye  görüş üzere alimler ihtilaf etse de,⁹ her durumda Ehl-i beyt bu guruplar içindedir. Ganimetten onlara pay verilmesi, geleceği üzere bazı fakihler tarafından Peygamber'in yakınlarına sadaka ve zekat verilmemesine bedel olarak görülmüştür. Peygamber'in yakınlarına, Ehl-i beyt'e, ganimet değil de, sadakamın bir kir olarak görülüp haram kılınmasının anlayışa dayalı bir sebebi olmalıdır. Burada bir düşünce, bir felsefe var. Bunu konunun arka planında ortaya koyacağız.

II. KONUNUN SÜNNETTE DURUMU

Sünnette, hadislerin lafzına bakılırsa Ehl-i beyt'e sadaka ve zekatın verilemeyeceği açıktır. Konuya ilişkin iki temel hadis vardır, diğerleri farklı lafızlarla aynı hükme varan birkaç hadistir. Bu iki temel hadisten birincisi, bazı hadis kitaplarında yer aldığı gibi, Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim'de ittifakla yer almaktadır, ikincisi Sahih-i Müslim ve diğer hadis kitaplarında geçmektedir.

1.Ebû Hureyre'den şöyle dediği işitilmiştir: "Hasan b. Ali sadaka hurmalardan bir hurma aldı, onu ağzına koydu. Resulullah şöyle dedi: Onu bırak, at. Bizim sadaka yemediğimizi bilmelisin."¹⁰ Bu hadisin başka varyantlarında Resulullah'ın

³ Bkz., Macit, Yüksel, İslâm Hukuku Alanında Nadir Fikirler, Malatya 2002, 37-39

⁴ Tevbe, 9/61.

⁵ Tevbe, 9/103.

⁶ Ahzab, 33/33.

⁷ Bkz., İbn Kesir, Eb'l-Fida İsmail, Muhtasarı Tefsiri İbn Kesir, ihtisar ve thk.Muhammed Ali es-Sabun, Beyrut 1981, III, 93-94.

⁸ Enfal, 8/41.

⁹ Bkz.,el-Kurtub, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, Cmi'l-Ahkmi'l-Kur'n, Beyrut 1995, IV, 472.

¹⁰ Hadisi Müslim'in Sahih'inden naklettik, Buharî'nın Sahih'inde ifade biçiminde çok az bir fark var.

şöyle dediği kaydı vardır: “Sadaka bize helal olmaz.”¹¹ “Sadaka Peygamber ve Ehl-i beyt'inden hiç kimse için helal olmaz.”¹² “Sadaka Âl-i Muhammed'e helal olmaz.”¹³

2. İki akrabası Resulullah'a gelip onları pay almaları için zekat memuru tayin etmesini istedi, o bunu reddetti ve şöyle dedi: “Âl-i Muhammed için sadaka uygun olmaz. Sadaka ancak insanların kiridir.”¹⁴ Resulullah, kendi azatlı kölesi (mevla) Ebû Rafî'in zekat toplama talebini de reddetmiştir.¹⁵

Konuyla ilgili başka bir hadiste Ehl-i beyt kim? sorusuna cevap geçmekte, Peygamber'in hanımlarının, Ali, Akil, Cafer ve Abbas ailesinin Ehl-i beyt olduğu belirtilmekte ve onlara sadakanın haram olduğu ifade edilmektedir, fakat bunlar ravi Zeyd b. Erkam'ın izahıdır.¹⁶ Geleceği üzere fakihler Benû Haşim'e sadaka ve zekat verilemeyeceği hususunda daha çok yukarıdaki iki hadisi delil olarak kullanmıştır. Ancak bazı fakihler içtihat ile gerekçeyi gözeterek kayıt koymuşlardır: Haşimîlere ganimetten pay verilmiyorsa zekat verilebilir. Çağımız alimlerinden Yusuf el-Kardavî, Ehl-i beyt'e sadakanın helal olmadığını, haram olduğunu ifade eden hadislerin bazısını zayıfa çıkararak, bazısındaki hükmü tenzihen mekruha hamlederek ve töhmetten sakınmak için Ehl-i beyt'e sadakanın uygun görülmediğini söyleyerek, onlara zamanımızda ganimetten pay olmadığı için sadaka verilebileceğini belirten görüşü tercih eder.¹⁷ Tercihine katılmakla birlikte Kardavî'nin sorunu çözüm yöntemine katılmıyoruz. Çünkü ilgili hadislerin sahih nakledildiği ve gerekçesi belirtilmemekle birlikte hükümlerinin açık olduğu bir tarafa, konuyla ilgili tarihî tatbikat onun yöntemini geçersiz kılmaktadır. Bize göre bazı olayları açık/eksik gibi görüp onu inkar veya tevil ile kapatmaya çalışmak çıkar yol değildir. Olayları olduğu gibi tespit edip onu kendi sosyal şartları içinde izah etmek daha doğru olur. Bu izah ileride yapılacaktır.

III. KONUNUN FIKIHTA DURUMU

Hanefî fıkıh kitaplarından el-Hidaye'de şöyle denir: “Sadaka (zekat) Peygamber'in (sav) şu sözünden dolayı Benû Haşim'e verilmez: 'Allah Teala size insanların ölüsünü yıkamayacağı ve onların kirlerini (sadaka/zekat) haram kıldı, ona karşılık ganimetin beşte birinden beşte birini verdi.' Nafile (tatavvu) sadaka böyle değildir, verilebilir.” Hanefî alim el-Aynî (ö.855/1451), Hidaye'nin bu ifadelerini şerh ederken vacip (farz) sadakaların Benû Haşim'e dört mezhep imamının icma'ı ile caiz olmadığını belirtir, ancak Ebû Hanife'ye (ö.150/767) göre Haşimîlere ganimetin beşte birinin beşte biri verilmediği zaman zekat verilebileceğini, Ebû Yusuf'a (ö.182/798) göre Haşimînin Haşimîye zekat verebileceğini nakleder ve geçen hadisin bu lafızlarla garib olduğunu söyler, konunun sünnette durumu bölümünde naklettiğimiz hadislere asıl olarak atıfta bulunur.¹⁸

Malikî fakih el-Bâcî (ö.494/1101), bazı Malikî fakihlere göre Peygamber'in yakınlarına sadece vacip zekatın, bazısına göre nafile sadakanın da haram olduğunu

→ →

Müslim, Zekat, 161; Buharî, Zekat, 60.

¹¹ Müslim, Zekat, 161.

¹² Ahmed b. Hanbel, I, 200.

¹³ Ahmed b. Hanbel, II, 279.

¹⁴ Müslim, Zekat, 167; Neseî, Zekat, 95, Fey, 15; Malik, Muvatta, Sadaka, 13, 15; Ahmed b. Hanbel, III, 402.

¹⁵ Bkz., Tirmizî, Zekat, 25.

¹⁶ Bkz., Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 36.

¹⁷ Bkz., el-Kardavî, Yusuf, Fıkhu'z-Zekat, Beyrut 1980, II, 732-739.

¹⁸ Bkz., el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, el-Binaye fi Şerhi'l-Hidaye, Beyrut 1980, III, 218-219.

nakleler. O, bir Malîkî fakihe göre Haşimilere, diğerine göre Peygamber'in daha geniş akrabası olan aşiretine sadakanın helal olmadığını belirtir, birinci görüşün Ebû Hanife'nin de görüşü olduğunu söyler ve yakın akrabayı esas alan bu görüşü daha kuvvetli sayar. Bâcî, onların mevlalarının (azatlı köle) bu hükme dahil olup olmadığı hususunda da iki farklı görüş nakleler.¹⁹

Şafîî fakih Ebû İshak eş-Şirazî (ö.476/1083), Resulullah'ın, aslı ikinci bölümde geçtiği üzere "Biz Ehl-i beyt'e sadaka helal olmaz" hadisinden dolayı Haşimilere zekat verilemeyeceğini ve Peygamber'den Benû Haşim ve Benû Muttalib'in bir olduğunu ifade eden hadis naklederek Muttaliplere de zekat verilemeyeceğini, çünkü onların da akraba hükmünde olduğunu ve Haşimiler ile Muttaliplerin ganimetin beşte birinde hak sahibi oldukları gibi zekatta da eşit olduklarını belirtir; Resulullah sebebiyle şerefli oldukları için onlara zekatın haram olduğu görüşünü, ganimetin beşte birinden beşte birinde haklarından dolayı zekatın onlara haram olduğu görüşüne tercih eder²⁰ Ona göre, nafile sadaka Benû Haşim ve Benû Muttalip için helaldir, çünkü Cafer b. Muhammed (ö.149/766) yoluyla babasından rivayet edilmiştir ki: "O Mekke ve Medine arasındaki sadaka sulardan içti, ona şöyle denildi: Sadaka şeyden mi içiyorsun? O şöyle dedi: Bize sadece farz sadaka (zekat) haram kılındı."²¹

Hanbelî fakih İbn Kudame (ö.620/1223), "Benû Haşim'e farz sadakanın (zekat) helal olmadığına ihtilaf olduğunu bilmiyoruz"²² der ve geçen ikinci bölümde naklettiğimiz iki hadisi zikreder. O, Benû Haşim'in mevlalarına da zekat verilmeyeceğini belirtir. Yine onun belirttiğine göre, Benû Muttalib'in zekattan pay alınamayacağı hususunda iki rivayet vardır; birine göre, eş-Şafîî'nin (ö.204/819) Müsned'inde rivayet ettiği üzere Benû Haşim ve Benû Muttalib'in bir olduğunu ifade eden hadis gereği onlar Benû Haşim gibi zekat alamaz, ikinci rivayete göre Benû Muttalip, "Sadakalar fakirler, yoksullar... içindir" (Tevbe, 61) ayetinin umumuna dahildir, Benû Haşim, Peygamber'in "Âl-i Muhammed'e sadaka uygun olmaz" sözü sebebiyle bu hükümden çıkmıştır, Benû Muttalib'in Benû Haşim'e kıyası doğru olmaz, onlar Benû Haşim kadar Peygamber'e yakın değildir, onlar zekat alabilir, bu Ebû Hanife'nin görüşüdür. Nafile sadakanın Peygamber'in yakınlarına caiz olup olmayacağı hususunda Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet vardır, fakat daha açık/kuvvetli olanı caiz olduğu rivayetidir.²³

Caferî müelliflerden Kâşif el-Gıta, Aslu's-Şîa ve Usûluha adlı eserinde zekat ve fitır sadakasında Şîa mezhebinin Ehl-i sünnet mezheplere muhalif olmadığını belirttikten sonra, humus bahsinde şöyle demektedir: "Humus (ganimetin beşte biri) bize göre Allah'ın Âl-i Muhammed'e farz kıldığı haktır, bu malların ve bedenlerin zekatı olarak onlara haram kıldığı sadakaya karşılıktır."²⁴

İsmailî Kadı Numan (ö.363/974), konuyu Ehl-i beyt'ten şöyle nakletmektedir: "Bize Hasan b. Ali'den şöyle dediği rivayet edildi: Allah Resulü elimden tuttu, onunla dökülmüş sadaka hurmalarına uğradık, ben o zaman çocuktum, eğildim ve

¹⁹ Bkz., el-Bâcî, Kadı Ebû'l-Velid Süleyman b. Halef, el-Münteka Şerhu Muvatta, Nşr. Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1913, II, 153.

²⁰ Bkz., eş-Şirazî, Ebû İshak, el-Mühezzeb fi'l-Fıkhî'l-İmami's-Şafîî, thk. Muhammed ez-Züheyli, Beyrut 1992. I, 575-576. Şirazî bu görüşte olmakla birlikte, yine Şafîî bir alim olan İbn Kesir, Peygamber'in, yakınlarına, beşte birin beşte birinin (ganimet) onlara yeteceğini söyleyen hasen isnatla hadis rivayet eder. Bkz, İbn Kesir, Tefsir, II, 107.

²¹ eş-Şirazî, el-Mühezzeb, I, 582-583.

²² İbn Kudame, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Muğni, Nşr. Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire trz, II, 655.

²³ Bkz., İbn Kudame, el-Muğni, II, 655-658.

²⁴ Kâşif el-Gıta, Muhammed Huseyn, Aslu's-Şîa ve Usulüha, 14.Basım, Necef 1965, 121.

bir hurma alıp ağzıma götürdüm, Resulullah geldi, parmağını ağzıma sokup onu ıslanmış olarak çıkardı ve hurmaların içine attı. Sonra şöyle dedi: 'Biz, Ehl-i beyt, bizim için sadaka helal olmaz.' Cafer b. Muhammed'den şöyle dediği nakledildi: Resulullah buyurdu ki: 'Sadaka benim için, ne de Ehl-i beytim için helal olmaz, sadaka insanların kiridir.' Ebû Abdullah'a denildi: İnsanların verdiği zekat da mı böyledir? Dedi: Evet, Allah buna karşılık bize beşte bir (ganimet) vermiştir. Ona şöyle denildi: Beşte birden men edilirsenez sadaka size helal olur mu? O dedi: Hayır vallahi, zalimlerin hakkımızı engellemesiyle, Allah'ın bize haram kıldığı şey bizim için helal olmaz. Onların Allah'ın bizim için helal kıldığı şeyi bize vermemeleri, Allah'ın bize haram kıldığı şeyi helal kılmaz."

"Resulullah'tan şöyle dediği rivayet edildi: Bize farz zekat helal olmaz. Yoksa hiç zekat (sadaka) malından yemedim ve içmedim değil. Allah, bize insanların sadakalarını yememizi ve kullanmamızı haram etti. Bizim birbirimize zekatsız sadakalarını (nafile sadaka) helal kıldı." ²⁵

Kadı Numan'ın bu hadis nakli, dikkat edilirse yorumlu, hangi sadakaların haram, hangilerinin helal olduğu yukarıda Ehl-i sünnet fakihlerinden bazılarının hükmü olarak da geçti. Kadı Numan'ın naklettiği hadislerin konunun sünnette durumu bölümünde Buharî ve Müslim'den naklettiğimiz hadislerdir. Ancak onun Ehl-i beyt alimlerden nakilleri ayrıntı açısından önemlidir. Çünkü geçtiği üzere Ebû Hanife'ye göre Ehl-i beyt'in ganimetin beşte birinden payları verilmezse onlara zekat verilebilir, zekat alabilirler, ancak Kadı Numan'ın naklettiği üzere Ehl-i beyt'ten bazı alimlere göre onların ganimetten hakları sabit, devlet başkanının vermeme yetkisinde değil, ganimetin beşte birinden hakları verilmese bile Ehl-i beyt'e farz sadaka/zekat helal olmaz. Bu aynı zamanda Girişte işaret ettiğimiz üzere sadaka ve zekatı Ehl-i beyt'in almak istemediğini gösterir. Burada, Ehl-i beyt neden sadaka ve zekat almaz? sorusu sorulabilir. Bunun cevabı konunun arka planında verilecek.

IV. KONUNUN ARKA PLANI

Ebû Ubeyd'in (ö.224/839) Kitabı'l-Emval'inde şöyle bir başlık yer alır. "Nebî (sav) hediye kabul eder, sadaka kabul etmezdi." Bu başlık altında özetle şu bilgiler yer alır: İbn Abbas'tan rivayete göre o şöyle dedi: Bana Selman şöyle söyledi: "Resulullah'a yiyecek (taam) getirdim, dedim: Bu sadakadır, ben memlûküm. Peygamber, ashabına ondan yemelerini emretti, kendi onlarla yemedi. Sonra ona yine yiyecekle geldim, dedim: Bu sana hediyemdir, onunla ikramda bulun, çünkü senin sadaka yediğini görmüyorum. Peygamber, ashabına ondan yemelerini emretti ve kendi de onlarla birlikte yedi."²⁶ Ebû Ubeyd bunun devamında başka örnekler de verir. Peygamber'in hediye kabul edip sadaka kabul etmediği hususunda Sahih-i Müslim'de de birçok hadis yer alır.²⁷ Yukarıda geçtiği üzere Peygamber, Ehl-i beyt'i için de sadakanın helal olmadığını söyler.

Bu durumun sebebi, genelde, Peygamber'in ve soyunun sadakaya tamah etmediği ve kendilerini düşünüyor gibi bir mana çıkmasını diye böyle yaptıkları şeklinde izah edilir. Ancak yukarıda görüldü ki, Peygamber, aynı yiyecek hediye edildiğinde ondan yer. Akralarına sadaka almamalarına karşılık ganimetten özel pay (humus) alır. Bunlar olayın arkasında siyasî, sosyal, kültürel, kabilevî ve hatta

²⁵ Numan b. Muhammed, Ebû Hanife, Deaimü'l-İslam ve Zikrû'l-Helal ve'l-Haram ve'l-Kadaya, thk. Asaf Ali Asğar Feydi, Kahire 1985, I, 258-259.

²⁶ Ebû Ubeyd, Kasım b. Selam, Kitabı'l-Emval, thk. Muhammed Halil Heras, Beyrut 1986, 557.

²⁷ Bkz., Müslim, Zekat, 169-174.

onlara bağlı olarak ferdî-insanî (sadaka almayı küçük görme ve ganimeti önemseme gibi) nedenlerin olabileceğini hatırlatır. Şöyle ki: el-Makrizî (ö.845/1441), Müslim'in Sahih'inden nakille, Hz.Muhammed'in Kureyş'in Benû Ümeyye kolunu akrabalıktan uzak tuttuğundan, ayetle tanınan ganimetlerin Peygamber'in akrabası için olan beşte birden Benû Haşim'e pay verip, Benû Ümeyye'ye vermediğinden, "Sadaka (zekat) Âl-i Muhammed'e uygun olmaz, o ancak insanların kiridir"²⁸ diyerek Benû Haşim'i zekat memuru (amil) tayin etmeyip Benû Ümeyye'yi amil tayin ettiğinden bahseder.²⁹ Hz.Muhammed sadakayı insanların kırı olarak görüp ganimetten yakın akrabalarına pay verdiğine göre onu sadakadan üstün tutuyor demektir. Ganimetin önemi Arap kültürüne dayanmaktadır. Her insanın yaşadığı toplumun kültüründen bazı izler taşıması doğaldır. İbn Haldun (ö.808/1406) Mukaddime'de, Arapların ganimete önem verdiklerini belirtirken der ki: "Onların rızıkları ve gıdaları mızraklarının gölgesi altındadır."³⁰ es-Serahsî (ö.490/1097), el-Mebcut'un siyer bölümünde, Peygamber'in şöyle dediğini nakleder: "Kıyametten önce kılıçla gönderildim. Rızıkım mızrağımın gölgesi altında kılındı. Zillet ve küçüklük bana muhalefet eden kimselerdir. Kim bir kavme benzerse o da onlardandır."³¹ Serahsî, Usûl'ünde fitır sadakasında fitrı şart, re'si (baş) sebep olarak kabul ettiklerini belirtir ve fitır sadakasını sadakatu'r-re's³² olarak niteler; haracı zillet olarak görür ve bunun sebebini cihadı terk edip ziraatla meşgul olmaya bağlar. Bunu şöyle delillendirir: Peygamber'den rivayet edildiği üzere o, bir yerde ziraat aletleri gördü ve şöyle dedi: "Bu bir kavmin evine girmez ki onu zelil etmesin."³³ İbn Haldun, kaynak göstermekle birlikte, benzer bir şekilde, kabileler için mezelleti gerektiren cizye, haraç ve borçtan bahsederken şöyle der: "Hz.Peygamber'in (sav), Ensar'ın evlerinden birinde saban demirini gördüğü zaman çiftçilik hakkında söylemiş olduğu şu söz de, yukarıdaki hususun delillerindendir: "Hiçbir kavmin ülkesine bu alet girmez ki, o kavmin arasına zillet girmemiş olsun."³⁴ Serahsî ve İbn Haldun'un delil olarak kullandığı bu hadis Sahih-i Buharî'de geçmektedir,³⁵ bazıları onu tekrar inceleyip zayıf gösterse bile dönemin realitesi öyledir; cizye ve haracı çiftçiler öder, savaşımlar toplar. Bu için başka boyutta bugünü de tartışılabilir, ancak konumuz o değil. Serahsî ve İbn Haldun'un yaptıkları, cihadı terk edenin zelil olup çiftçi olarak cizye ödeyeceği hususu, yorum olarak görülebilir, ancak ayet de cizyeyi aşağılayıcı görür: "Allah ve ahiret gününe inanmayanlarla, Allah ve Resulü'nün haram kıldığını haram saymayanlarla ve kendilerine Kitap verilenlerden hak dini, din kabul etmeyenlerle, onlar küçülmüş olarak elden cizye verinceye kadar savaşın."³⁶ Ebû Ubeyd'e göre bu

²⁸ Müslim, Zekat, 167.

²⁹ Bkz., el-Makrizî, en-Niza' ve't-Tehasum fima beyne Benî Ümeyye ve Benî Haşim, Kahire 1984, 60-91.

³⁰ İbn Haldun, Mukaddime, 470.

³¹ es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, el-Mebcut, İstanbul 1983, X, 3. Hadis için ayrıca bkz., Ahmed b. Hanbel, II, 50, 92.

³² Sadakatu'r-re's, başın sadakası demektir, kelle vergisini hatırlatır; Peygamber dinî amaç için, fakirler için, onu hafifleterek değerlendirmiş olabilir. Zekât ve öşür ise meksin, darîbenin, kısaca eski verginin tadil edilerek dinîleştirilmiş şekli gibi gözükür. Ancak amacımız burada yeni bir tartışma konusu açmak değil, her kanun koyucunun veya hukukun örften, eski hukuktan yararlanmasının doğal olduğunu göstermektir. Kültürlerin yansıması da böyledir. Bu geneldir. Tevrat ahkâmı ile Mısır hukuku karşılaştırılabilir. Hatta bugün İngiliz hukukunun önemli bir kısmı örfidir, yazıya bile geçmemiştir. Bir kısmı ise Roma hukukuna dayanmaktadır. Ancak bir kısmı yenidir. Geniş bilgi için Bkz., David, Rene, Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri, çev.Argun Köteli, İstanbul 1985, 336-362.

³³ es-Serahsî, Usûlu's-Serahsî, tah.Ebu'l-Vefa el-Efgani, İstanbul 1984, I, 107-108

³⁴ İbn Haldun, Mukaddime, I, 456.

³⁵ Buharî, Hars, 2.

³⁶ Tevbe, 9/29.

ayet, Peygamber, ashabına Tebük savaşını emrettiği zaman inmiştir.³⁷ Bu Hz.Muhammed'in Bizans ve Fars meliklerine (Kayser ve Kısra) ve daha başka meliklere, ya müslüman olun veya cizye verin diye mektuplar gönderdiği döneme rastlar.³⁸ Ebû Ubeyd'e göre, Hz.Muhammed, "Ehl-i Kitap ile ancak güzel bir şekilde mücadele edin, onlardan zulmedenler hariç"³⁹ ayeti gereği Ehl-i Kitap'tan savaşan ve cizye vermeyenlere böyle muamele etmiştir, diğerleriyle güzel mücadele etmiştir.⁴⁰ Bunlar Hz.Muhammed'in ganimet ve cizyeyi meşru gördüğünü gösterir.

İşin siyasî boyutuna gelince, Arap başkanlık geleneği içinde başkanın veya komutanın ganimetten özel pay alması, hem de seçerek alması ve bu şekilde aldığı şey (safî), devlet başkanının hakkı olarak görülür.⁴¹ Fakat Hz.Muhammed aynı zamanda bir peygamber olduğu için bu durum ondan sonra sorun olmuştur; Ebû Bekr ve Ömer, ganimetin beşte birinden Peygamber'in akrabasına olan payı dinî bir tasarruf olarak görmeyip, Hz.Muhammed'in akrabasına ganimetin beşte birinden pay vermemiş ve Ali de bunu değiştirmemiştir. Ebû Yusuf, Kitabü'l-Harac'da, Ebû Bekr ve Ömer ganimetten özel hisseyi üçe böldü, Peygamber'in ve akrabasının payını düşürdü, Ali de onlar gibi üçe böldü demektedir.⁴² Ebû Ubeyd bunun gerekçesine de işaret eden açıklamada bulunur; onun naklettiği rivayete göre Peygamber, ganimetin beşte birinin (humus) Allah ve Resulüne ve yakınlarına olduğunu ifade eden ayet (Enfal, 41) üzere, beşte birden akrabası Benû Haşim ve Benû Muttalib'e pay (sehim) ayırıyordu, ancak Peygamber vefat edince, insanlar bu sehim, Peygamberin yakınları için mi, yoksa o devlet başkanı olduğu için bu hak halifenin akrabası için mi? diye ihtilaf ettiler; Ebû Bekr ve Ömer bu sehimî savaşan at için (at sahibine) ve Allah yolunda sayılanlar için tahsis etti, onların hilafeti zamanında durum böyle idi, Ali aynı görüşte olmamakla birlikte onların uygulamasını devam ettirdi.⁴³ Serahsî bu konuda dört halifenin icma'ından söz eder; ancak Şafiî böyle bir icma yok, Ehl-i beyt'siz icma olmaz; Ali, Ebû Bekr ve Ömer'e muhalefet etmek istemediği için onlar gibi üçe ayırdı der.⁴⁴ Dört halife döneminde durum böyle olmakla birlikte daha sonra zaman zaman, özellikle Osmanlı döneminde devlet gelirlerinden Ehl-i beyt'e, Evlad-ı Resul'e, seyyid ve şeriflere devlet gelirlerinden tahsisat yapılmıştır. Bunun için onlara ait şecereler esas alınmıştır, ancak onların ne kadar sağlıklı tam bilinemeyebilir. Bugün bu tahsisat söz konusu değildir. Fakat Ehl-i beyt'ten geldiğini söyleyen veya iddia eden insanlar vardır. Müslümanların Peygamber soyuna, Ehl-i beyt'e karşı sevgileri vardır. Nitekim Kur'an'da da Hz.Peygamber'e, "De ki bu iş için sizden yakınlarıma sevgiden başka bir ücret istemiyorum"⁴⁵ buyrulur. Müslümanlar Ehl-i beyt'in fakirlerine sadaka verebilirler, fakat bugün Ehl-i beyt olduklarını söyleyenler sadaka ve zekata nasıl bakıyorlar? Bu da önemlidir. Çünkü geçmişte ganimetten pay aldıkları için sadaka ve zekat almayanlar Ehl-i beyt'in kendileri, yoksa onlara sadaka verilmediğinden değil.

³⁷ Bkz., Ebû Ubeyd, Kitabü'l-Emval, 25.

³⁸ Ebû Ubeyd, Kitabü'l-Emval, 26-29.

³⁹ Ankebut, 29/46.

⁴⁰ Bkz., Ebû Ubeyd, Kitabü'l-Emval, 26.

⁴¹ Aişe'den rivayet edilmiştir: "Peygamber'in hanımı Safiye de safidendir." (Safiye, savaş ganimeti kadınlar arasından seçilmiştir.) İbn Kesir, Tefsir, II, 107.

⁴² Bkz., Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim, Kahire 1396 h., 21.

⁴³ Bkz., Ebû Ubeyd, Kitabü'l-Emval, 341-342. Ayrıca bkz, İbn Kesir, Tefsir, II, 107.

⁴⁴ Bkz., es-Serahsî, el-Mebsut, X, 10.

⁴⁵ Şûra, 42/23.

SONUÇ

Konuyla ilgili malzemeye objektif bakıldığında Peygamber'in sadakayı fakirler için önemseydiği, ancak kendi ve soyu için sadaka almayı bazı insanlar gibi küçük gördüğü anlaşılır. Çünkü Peygamber, sadakayı fakirler için gerekli görüyor, kendi ve yakın akrabası için kabul etmiyor; aynı şey sadaka olunca almıyor, hediye olunca alıyor; sadaka ve zekatın insanların elinin kiri olduğunu ve Ehl-i beyt'inin almasının haram olduğunu söylüyor, yakın akrabasını ondan uzak tutuyor. Buna karşılık Peygamber onlara devlet başkanı olarak ganimetten tahsisatta bulunuyor. Zira Arap kültüründe ganimet daha önemli kabul ediliyor ve devlet başkanına ganimetten özel hak tanınmıyor; savaş ziraattan daha karlı görülüyor. Peygamber'in insan olarak içinde yaşadığı toplumdan biraz etkilenmesini doğal karşılamak lâzım. Peygamber'in asabiyeti, kabileciliği, ırkçılığı yasakladığı bilinir, ancak bu konuda işin içine biraz da yakın akraba sevgisinin girdiğini görmek gerekir, çünkü geçtiği üzere Peygamber yakın akrabası Benû Haşim'i zekattan pay alıp yemesinler diye zekat memuru tayin etmiyor, fakat uzak akrabası Benû Umeyye'yi zekat memuru tayin ediyor. Bu durum bir taraf için ayrıcalık gibi görünse de, dimağda büyütmemek lâzım. Çünkü kişinin yakın akrabasını biraz daha sakınması doğal olduğu gibi, Peygamber soyundan olmayıp fakir olduğu halde, sadaka verilse almayacak insanlar bugün de vardır. Hatta işitmişizdir. Ciddî devlet adamları da halktan bağış kabul etmez. Meşhur hadiste geçtiği üzere, "Veren el, alan elden üstündür"⁴⁶ diyen yine Hz. Peygamber'dir. Bu doğaldır. Sadaka alan el olmak istemeyen, çalışır, zengin olur, veren el olur. İşin sosyal ve psikolojik yönü böyledir.

Hukukî boyutuna gelince, İslâm fıkıh mezhepleri konuyla ilgili hadislerin lafzına dayanarak Ehl-i beyt'e zekat verilmeyeceğini veya onların zekat alamayacağını ittifakla belirtmişlerdir, ancak Ebû Hanife'nin gerekçeyi gözeterek, onlara ganimetten payın sadakaya bedel olduğunu fark ederek kayıtlı hükmettiği gibi, Ehl-i beyt için artık ganimetten pay yoksa, onların fakirlerine de sadaka ve zekat verilebilir.

⁴⁶ Buharî, Vesaya, 9, Zekat, 18; Müslim, Zekat, 94-97; Ebû Davud, Zekat, 28; Tirmizî, Zekat, 38.